

Refleksjoner om menighet og sokn

Ole Inge Bekkelund, avd. direktør Kirkerådet, mars 2015

Innledning

Den norske kirke er organisert etter den geografiske (parochiale) tradisjonen der hele landet er geografisk inndelt og hver lokal enhet (sokn) har ansvar for medlemmer og tilhørige som bor i et spesifikt geografisk område. Kun de medlemmene med bosted innenfor grensene har kirkelige rettigheter i soknet, og det er kun innenfor eget sokn at medlemmer har slike rettigheter.

Denne strukturen er nokså konstituerende for dagens kirkeordning.

Hovedordning – ett sokn – en menighet

Hovedordningen som Kirkerådet legger til grunn, er at de geografisk avgrensede soknene danner ramme for menigheten, uten at det dermed er sammenfall mellom de to begrepene: Soknet er geografisk avgrenset. Soknet er en rettslig bestemt enhet i den kirkelige inndelingen i landet, og lokalmiljø for alle dømte kirkemedlemmer som bor der. Menigheten utfoldes i gudstjenesten og i fellesskapet av dømte medlemmer og med den menighetsvirksomheten som ellers drives i tilknytning til en kirke innenfor soknets grenser. Fra Kristian Hanssons *Kirkerettslære* har mange av oss lært at sokn er et administrativt begrep og menigheten det teologiske begrep. Hansson lærte at menigheten territorielt faller sammen med «den sivile enhet» soknet. I dag er det imidlertid ikke helt uvanlig at det er *flere menigheter innenfor et sokn*, i min hjembygd holdes det gudstjenester i flere kirker og kapeller innenfor samme sokn. Soknesammenslåingen i Oslo har vel resultert i noe av det samme.

Det kom flere endringer med ny kirkelov i 1996. *Kapelldistriktene*, som mange steder hadde egne menighetsråd, forsvant. Mange kapelldistrikt ble skilt ut som selvstendige sokn, andre ble lagt inn under modersoknets menighetsråd. Hille-utvalget åpnet for at det likevel kunne være kapelldistrikt som forble forsamlinger innen soknet, disse kunne ha særskilte *distriktsutvalg* oppnevnt av menighetsrådet.

Da Hille-utvalget i 1989 fremmet sin innstilling om *Den lokale kirkes ordning* ble det foreslått en nedre grense på 1000 kirkemedlemmer ved regulering av nye sokn. En slik regel ble ikke nedfelt i kirkeloven hverken den gang, eller senere. Tanken var at soknet skulle ha en viss størrelse og robusthet.

Alternative menighetsformer

Ingen regel uten unntak. I dagens kirkeordning har vi enkelte menighetsformer som ikke følger hovedmønsteret med en menighet pr sokn. I 1996 ble det gitt en hjemmel for å kunne opprette kategorialmenigheter. Døvemenighetene hadde den gang allerede egne menighetsråd, disse menighetene var, og er fortsatt, geografiske, men hver av dem dekker store områder av landet.

Kategorialmenigheter er i dag sørsamisk menighet, med navnet Saemien Åålmege og døvemenighetene. Kirkeloven § 2 lyder slik: «Særskilt ordning for døvemenigheter og andre kategorialmenigheter fastsettes av Kongen».

Saemien Åålmege har i dag vel 350 medlemmer og har en representant i Nidaros bispedømmeråd. De vel 5000 medlemmene i 8-9 døvemenigheter har en representant i Oslo bispedømmeråd.

Studentmenigheter omtales gjerne også som kategorialmenigheter, men disse er ikke formalisert på samme måte.

Stortingskomiteen som behandlet hjemmelen om kategorialmenigheter i 1995-1996 antydte at kategoriale menigheter også kunne gjelde «ikke-norsktalende medlemmer av Den norske kirke». Dette var et flertallsvedtak i komiteen, de reservert seg mot at § 2 skulle gi et stort omfang av andre menigheter – og valgmenigheter slik som i Danmark.

Valgmenighet er et slags *personsokn* der enkeltpersoner kan melde seg inn. Kirkemøtet har hjemmel til å «godkjenne forsøk med valgmenigheter som selv finansierer sin virksomhet» (kirkeoven § 24 sjette ledd). I forarbeidene til lovbestemmelsen omtales valgmenigheter som menigheter som går på tvers av den geografiske soknestrukturen. Til forskjell fra kategorialmenighetene har man stemmerett kun i valgmenigheten og ikke lenger i menighetsrådsvalget i sitt bostedssokn. Valgmenigheter mottar heller ikke kommunal eller statlig støtte. Frem til i dag er det godkjent ett prøveprosjekt, nemlig Lundehaugen menighet som er et forsøk med en bymenighet i Sandnes. Kirkerådet har ikke merket noe stort press for å få opp flere slike prosjekter. Jeg vil anta at dagens finansieringsordning er en vesentlig hindring.

Jeg går ikke lengre inn på ordningene med kategorial- og valgmenigheter i denne sammenhengen.

Da Kirkemøtet drøftet og vedtok kriterier for søknader om forsøk med valgmenigheter, lå det i Kirkerådets saksorientering også en omtale av områdemenighet. Områdemenighet kan sies å være en videreføring av det som tidligere ble kalt *kapelldistrikt* eller *småkirkemenighet* og kunne være deler av et sokn eller deler av flere sokn. Oppgavene i en slik menighet kan være delegert fra menighetsrådet enten ved fordeling av ressurser, som ansatte, ved opprettelse av menighetsutvalg eller ulike former for avtaler. Kirkerådet sa den gang, i 2005, at det «er behov for å arbeide videre med reglar for slike kyrkjelydar, men at det treng andre reglar enn ein valkyrkjelyd.» Spørsmålet ble så satt på vent – til det videre arbeid med kirkelig organisering.

Innvandrermenigheter eller migrantmenigheter

En sak om kristne innvandrere ble lagt frem for Kirkemøtet i 2009. Saken hadde som utgangspunkt at mange av innvandrerne som kommer til landet er kristne og drøftet hvordan Den norske kirke kan bli bedre til å inkludere disse «slik at kirken kan fortsette å være en folkekirke». Hovedformålet med saken var derfor å få klargjort en del problemstillinger og igangsatt prosesser slik at Den norske kirke best mulig kunne legge til rette – strukturelt, teologisk og holdningsmessig – for at enkeltinnvandrere og innvandrermenigheter, der det er relevant og ønskelig, kunne «føle tilhørighet» til Den norske kirke.

Innvandrermenighet brukes gjerne for å beskrive nye menigheter som oppstår som følge av innvandring. Det dreier seg om menigheter som ofte er etablert av innvandrere, og for det meste består av enten innvandrere eller deres etterkommere. I Oslo bispedømme er det mange kristne innvandrermiljøer, og i Grouddalen er det dedikerte prester som aktivt arbeider med dette. Her er det for fremtiden både mulig å utvikle egne menigheter og inkludere grupper i de eksisterende menighetene. Behovet er hvertfall stort for å gi mange medborgere tilbud om gudstjenester og kirkelige handlinger.

Begrepet "innvandrermenighet" er imidlertid problematisk både fordi det virker stigmatiserende og fordi det kan være lite saksvarende – som for eksempel når menigheten består av mange norskfødte med innvandrerforeldre eller andre norske statsborgere. Også internasjonalt har det pågått en begrepsdebatt om hva man skal kalle disse menighetene, og fordi kategorien er så mangfoldig og sammensatt synes det å være vanskelig å komme fram til en god samlebetegnelse.

Kirkemøtekomiteen sa følgende:

«Kontakt med innvandrermenigheter bør bli et fast punkt i rapporter fra bispevisitaser og prostebesøk.

()

Vedtak

Kirkemøtet understreker derfor betydningen av at flere innvandrere får bidra med sine ressurser og inkluderes i menighetene og gudstjenestefeiringen,

Kirkemøtet ber Kirkerådet i løpet av de neste to årene utrede kirkerettslige forhold som muliggjør at internasjonale menigheter kan innlemmes organisatorisk i Den norske kirke. Dette må sees i sammenheng med det organisatoriske reformarbeidet i Den norske kirke.»

I dag er det jo slik at finansieringsordningene ikke «premierer» tiltak som gir Den norske kirke medlemsvekst – eller menighetsplantning – og det selv om befolkningstallet særlig i byene vokser kraftig. Er dette en dysfunksjonell side ved kirkeordningen at den blir så sterkt knyttet til de geografiske områdene at den ikke stimulerer menigheter og bispedømmer til å tenke vekst?

Flere vedtak av Kirkemøtet

2005 KM Kirkelige reformer

Kirkemøtet vedtok

«Kirkemøtet ber Kirkerådet arbeide videre med forslag til retningslinjer for kirkelig inndeling knyttet til grunnenheten (soknet) i tråd med de føringer og forslag som ligger i komiteens innstilling. Kirkemøtet ber Kirkerådet sende forslaget til retningslinjer ut på høring og legge saken fram for Kirkemøtet, om mulig i 2006»

Dette ble ikke gjort og er en av Kirkerådets unnlattelsesynder. Kirkemøtekomiteen bygget videre på en rapport fra en arbeidsgruppe under *Kirkelig reformarbeid* og utviklet forslag til nokså detaljerte kriterier for sokneinndeling. Jeg skal ikke her gå nærmere inn på disse annet enn å bemerke at Kirkerådet har tatt komiteens forslag inn i Veivalg-dokumentet som nå er sendt ut til bred høring. (Dere finner heftet bakerst i dette rommet).

Fra kirkemøtekomiteens merknader finner vi interessant nok også en drøfting av nettopp forholdet mellom *sokn* og *menighet*. Komiteen viser til et par konkrete steder i landet hvor det finnes flere menigheter innen ett sokn og sier at en slik utvikling «vil kunne bli mer aktuell ved en fremtidig kirkelig organisering, ikke minst i forbindelse med sammenslåing av sokn, der det kan være flere kirker..» Komiteen sier videre at «Dersom det finnes muligheter for å feire gudstjenester, mennesker som vil utgjøre et gudstjenestefellesskap, personer som kan ta ansvar, ansatte og frivillige, samt lokaler/kirkerom, kan en menighet være svært liten.» En teologisk forståelse av menighet behøver ikke være identisk med hva som vil være et tjenlig sokn, sier komiteen, som samtidig ser at dette likevel er en normalordning rundt om i landet. Komiteen erkjenner at dette er en utfordring ved utarbeidelse av kriterier for sokneinndeling – og overlater altså dilemmaene videre til Kirkerådet i håp om at en god utredning kan løse saken!

2007 KM 8/07 Grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning for Den norske kirke

Dette er kanskje den mest prinsipielle drøftingen Kirkemøtet har foretatt om utarbeidelse av ny kirkeordning. Vedtaket om *hovedprinsipper og føringer* er gjengitt i det nevnte Veivalgs-dokumentet og disse prinsippene er av Kirkerådet forsøkt fulgt opp der.

Også i denne saken er Kirkemøtet særlig opptatt av den lokale kirke. Kirkemøtet sier som et av prinsippene at «Kirkeordningen må sikre at all kirkelig prioritering tar utgangspunkt i den lokale menighetens behov. Den lokale virksomheten er livsnerven i kirken.» (KM 8/07, 1.2.2 pkt 7).

Her benytter Kirkemøtet *menigheten* og ikke *sokn* og retter et tydelig oppgavefokus på den lokale organiseringen.

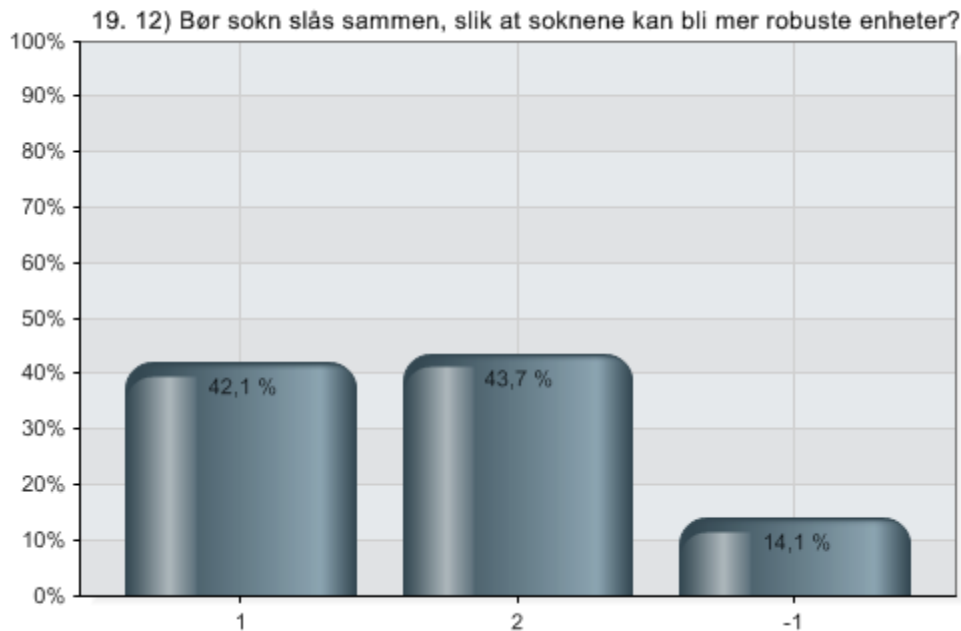
Fra arbeidet med kirkeordning

2012 Refleksjonsprosess

Etter at utredningen *Kjent inventar i nytt hus* kom august 2011 utarbeidet Kirkerådet et refleksjonsnotat som alle menighetsråd og fellelråd ble invitert til å drøfte. Her ble noen spørsmål stilt, blant annet og nettopp om hvordan kirkeordningen kan støtte opp om menighetens oppgaver, fordeling av oppgaver

mellom de ulike kirkelige organer og arbeidsgiverorganisering. Nærmere 750 instanser brukte anledningen til å sende innspill ved å besvare de utsendte spørsmålsstillingene. Dette materialet benytter vi i Kirkerådet når vi arbeider med kirkeordning.

Jeg skal her kun ta med hva respondentene svarte i spørsmålet om soknestørrelse. Spørsmålet om hva menighetene selv mener om soknestørrelse ble stilt: – *Bør sokn slås sammen, slik at soknene kan bli mer robuste enheter?*

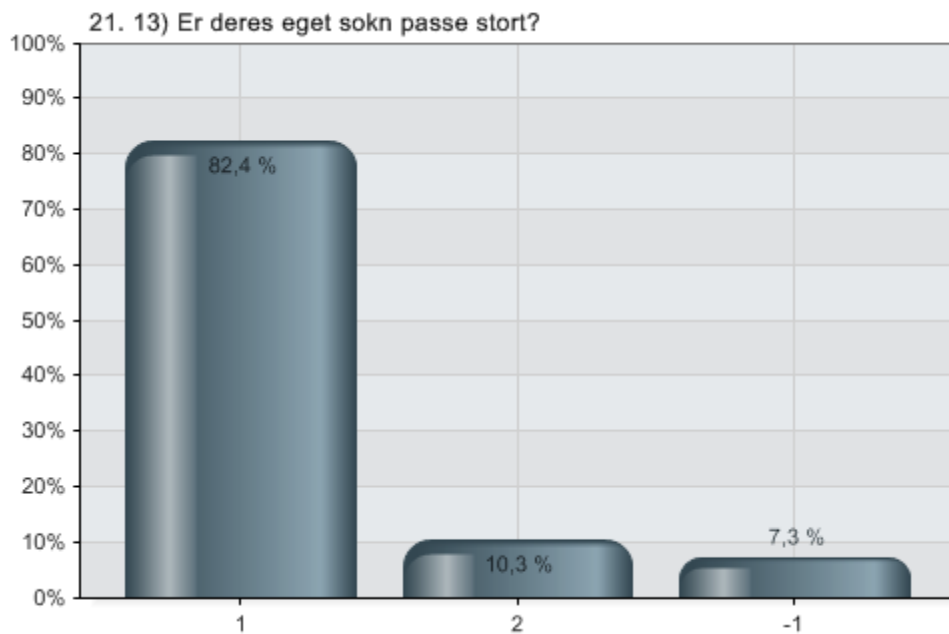
1 Ja
2 Nei
-1 Vet ikke

679 respondenter svarte på dette spørsmålet. De fordeler seg omtrent likt på spørsmålet, 42% svarer ja, bitte litt flere svarer nei.

Er deres sokn passe stort?

Etter at menighetene svarte på spørsmålet om sokn bør slås sammen fikk de spørsmålet om deres *eget* sokn er passe stort. Dette neste spørsmålet fikk kun menighetsrådene anledning til å svare på. Menighetsrådene fikk også anledning til å begrunne eller reflektere over temaet i et oppfølgende fritekstspørsmål.

Til dette spørsmålet ble selvsagt svarene noe annerledes:

- 1 Ja
- 2 Nei
- 1 Vet ikke

Hvis spørsmålet blir mer nærgående – om sammenslåing av sokn kan ramme dem selv, så svarer nesten alle at *de andres soknestørrelse* er et mye større problem enn vårt.

Av menighetsråd som representerte sokn med færre enn 1000 medlemmer svarte 15% ja på dette spørsmålet (15% av 152 menighetsråd)

Gruppen menigheter med 3000-5000 medlemmer var høyest representert blant de som her svarte ja, hele 88%. Av de minste menighetene, under 1000 medlemmer, var det 81% som svarte ja. De vil ikke ha noen endringer av soknene, de heller.

Forhold mellom åndelige og byråkratiske oppgaver

2014 Samstyring i ubalanse

Den lokale kirkes ordning ble i 2014 gjort til gjenstand for evaluering, jf. rapporten *Samstyring i ubalanse*. Hovedkonklusjonen i rapporten er at ordningen med to organ for soknet i stor grad har fungert godt. Rapporten peker likevel på en tendens til ubalanse i forholdet mellom fellesråd og menighetsråd, ved at menighetsrådet fremstår som et svakere organ enn kirkelig fellesråd når det gjelder å nå målsettingene for sin virksomhet. Dette henger blant annet sammen med manglende ressurser og mangel på helhetlig ledelse i utføringen av de oppgaver som menighetsrådet har ansvar for.

Rapporten innførte en interessant skjelning mellom menighetsrådets oppgaver omtalt som *karisma*, en betegnelse for åndelige og verdibaserte oppgaver og ledelse, og fellesrådets oppgaver omtalt som *byråkrati* som betegnelse på forvaltningsoppgaver som er definert av lov og regler, og som er underlagt økonomi- og effektivitetskrav.

Funnene fra studien peker på at det oppstår en ubalanse i ledelse, organisering og styring i mange sokn. Kirkelig fellesråd, har fått en sterkere posisjon og «tyngde» enn lovgrunnlagets intensjon, mens menighetsrådets posisjon og «tyngde» ser ut til å svekkes.

«Profesjonalisering, sentralisering og effektivisering bidrar til en «tyngdelov» som skaper ubalanse i den lokale kirkes samstyring slik det ble etablert ved Kirkeloven av 1996. Dette kan føre til en ubalanse mellom den lokale kirkes byråkratiske oppgaver og dens karismatiske/åndelige oppdrag.»

Det fremgår i rapporten at den utviklingen som har funnet sted med en – tilsiktet – profesjonalisering innenfor kirkevergens stab, «kan gå på tvers av det som var intensjonene bak kirkeloven, nemlig en styrking av den lokale kirke og menighetsrådets oppdrag om å vekke og nære det kirkelige liv. Dersom vekten på forvaltningsoppgaver og strategiske avgjørelser hele tiden går i favør av fellesrådet, kan dette svekke det substansielle innholdet i ledelse, organisering og styring hos menighetsrådet» (rapporten side 54– 55).

Det er noe ulike meninger om dette. Kjent inventar i nytt hus (2011) la et annet perspektiv på sammenhengen karisma – byråkrati ved å si at «med større samarbeidsområder omkring arbeidsgiveransvar mv, vil menighetsrådenes virksomhetsansvar få større fokus og bli viktigere» (Hefte 3 s 56)

Jeg tror det alltid vil være et visst spenningsforhold i en kirkeordning mellom menighetens åndelige oppgaver og administrative støttefunksjoner. Jeg mener en god kirkeordning må finne en god balanse her kombinert med en viss fleksibilitet.

Om veivalgene fremover

Ordningene med kategorialmenigheter og valgmenigheter legger Kirkerådet opp til å videreføre. Som utgangspunkt fører Kirkerådet en viss konservatisme i forvaltningen av disse. Praksis vil neppe bli endret før etter grundig diskusjon om fremtidens struktur.

Innvandrermenigheter og innvandrere (første og andre generasjon) er også bli fulgt opp videre, selv om det i dag ikke er klart hvordan dette skal gjøres.

I Veivalg-dokumentet reiser Kirkerådet spørsmål om vi skal legge opp til endringer i tenkningen om soknet. Foruten soknestørrelse omtales spørsmål om det normalt bør være bare én kirke i et sokn. Skal en menighet feire gudstjeneste flere steder, eller skal soknet utgjøre den organisatoriske ramme for to eller flere menigheter? I Oslo er det nå en slik diskusjon – hvor mange menigheter er det i nye Ellingsrud og Furuseth sokn – én eller tre?

Hvis en går bort fra koblingen mellom én kirke og ett sokn som det normale, blir på den annen side spørsmålet om hva som skal være den øvre grense for et sokn. Størrelsen på sokn har sammenheng med spørsmålet om organiseringen av soknet og soknets organer: Jo mindre soknet er, jo større er behovet for et fellesråd som opptre på vegne av flere sokn. Jo større soknet er, jo bedre egnet blir menighetsrådet til å ivareta alle oppgaver på vegne av soknet. Et sokn med flere kirker/menigheter vil samtidig føre til behov for menighetsutvalg eller kirkekomiteer under menighetsrådet. Det kan i praksis innebære ytterligere et nivå i strukturen.

Sokn er for mange navn på en *lokal* enhet. Men i noen tilfeller kan organ for sokn dekke et såpass stort område at det får karakter av å være regional enhet. Hvor skal den øvre grensen gå?

Hvor detaljerte kriterier for sokneinndeling og soknestørrelse bør gis i kirkeordningen?

Som et utgangspunkt for hva som kan tilsi at enheten er hensiktsmessig som sokn, kan følgende kriterier gis nærmere vurdering, kriteriene er hentet fra Veivalg-dokumentet side ...:

- Skal det være et bestemt antall gudstjenester i soknet og skal det være krav om kirke og gravplass? Skal det finnes planer og aktiviteter for undervisning, misjon, diakoni og gudstjenesteliv i alle sokn?
- Skal kirkeordningen sette kriterier for avstander innen et sokn?
- Kreves et minimum lønnet personale for å ivareta soknets oppgaver og ev fast arbeidsplass i soknet?
- Hvilken enhet er egnet for engasjement for frivillige og rekruttering til menighetsråd og ulike utvalg?
- Betyr antall medlemmer noe for forståelse og definisjon av sokn?
- Behov for daglig ledelse i soknet, som samvirker med menighetsrådet?

En annen måte å tenke på er å la seg inspirere av Svenska kyrkan:

«Församlingens uppdrag

Församlingen är det lokala pastorala området. Församlingens grundläggande uppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission.»

Avslutning

Kirkerådet er i en fase hvor vi våren 2015 spør menighetene om viktige veivalg fremover. Kirkerådets utgangspunkt vil være å videreføre en sterkest mulig lokalkirkelig organisering og jeg tør spå at kirkeordningen også i tiden fremover vil bygge på den hovedordningen at menigheten sammenfaller med den mer «administrative» enheten sokn. Med en gjennomgang av menighetenes hørings svar vil Kirkerådet legge frem sine forslag til veivalg for Kirkemøtet 2016.